

49. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 155. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 104. vuosikerta

1/2018

Kasvatus

Pääkirjoitus

Janne Varjo 3 Havaintoja tiedejulkaisemisen laadun-
arvioinnin poliittisista reunaehdoista

Artikkeleita

- Hanna Väliavaara – Leena Paakkari 6 Kouluhyvinvointi oppilaiden
– Tuija Aro – Minna Torppa kuvaamana
- Jaanet Salminen – Tiina Annevirta 20 Opetussuunnitelmaosaaminen tulevien
luokanopettajien kokemana
- Ville Mankki – Marita Mäkinen 33 Luokanopettajakoulutuksen opiskelija-
– Pekka Räihä valintakriteerit – köydenvetoa soveltuvasta
hakijasta
- Janne Tapper – Ilkka Ratinen 47 Systeminen oppimissykli eheyttävän
opetuksen tietokäsityksen mallina
- Taina Heinonen – Tero Järvinen 62 Kiusaaminen ja koulun tuki mielenterveys-
ongelmissa – nuoret mielenterveys-
kuntoutujat kertovat
koulukokemuksistaan

Lyhyempiä kirjoituksia

- Kirsi Alila – Tuulikki Ukkonen-Mikkola 75 Käsiteanalyysistä varhaiskasvatuksen
pedagogiikan määrittelyyn
- Nina Haltia – Esa Rahiala – Leena Leskinen 82 Osaamista, sivistystä, hyvinvointia
– aikuiskoulutuksen koetut hyödyt

Kolumni

Juha Himanka – Jyri Lindén 89 Havaintoja koulutusviennin etiikasta

Ajankohtaista • Tapahtumia

Kirsti Lempiäinen – Päivi Rasi 91 Osallistuttiin ja osattiin:
– Heli Ruokamo Kasvatustieteen päivät 2017
Lapin yliopistossa

Kirja-arviointeja

Anneli Airola 94 Kotimaisten kielten opiskelu kiinnostaa
kansainvälisiä korkeakouluopiskelijoita

English Summaries

98

Kirjoittajat

100

Kirjoittajakutsu teemanumeroon 5/2018

103

Muutos Kasvatuksen tekstien rinnakkaistallentamiseen

104

Kutsu Suomen kasvatustieteellisen seuran kevätkokoukseen

104

Havainnot tiedejulkaisemisen laadunarvioinnin poliittisista reunaehdoista

Julkaisufoorumi (JUFO) on tieteellisen julkaisutoiminnan laadunarviointia tukeva luokitusjärjestelmä, jonka avulla arvioidaan lehtiä, kirjasarjoja, konferensseja ja kirjakustantajia. Kolmiportaisessa luokituksessa kaikkien tieteenalojen keskeiset ulkomaiset ja kotimaiset julkaisukanavat jaotellaan *perustasoon* (1), *johtavaan tasoon* (2) ja *korkeimpaan tasoon* (3). Tämän lisäksi ne arvioidut julkaisukanavat, jotka eivät täytä tason 1 kriteereitä, merkitään luokkaan 0. Käytännössä arvioinnista vastaa 23 tieteenalakohtaista asiantuntijapaneelia, joihin kuuluu noin 200 ansioitunutta suomalaista tai Suomessa työskentelevää tieteentekijää.

Julkaisufoorumin uudet paneelit aloittivat uuden nelivuotiskautensa vuoden 2018 alussa. Paneelien tärkeimpänä tehtävänä on päivittää julkaisukanavien tasoluokitukset ja ottaa mukaan uusia, aikaisemmin arvioimattomia kanavia. Ymmärtääkseni tavoitteena on myös yleisesti vastata tiedejulkaisemisen muutoksiin, nostaa esiin aiemmin katveeseen jääneitä tutkimusaloja sekä reagoida luokitusten epäoikeudenmukaisiksi koettuihin piirteisiin. Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) internetsivujen mukaan tavoitteiden saavuttamiseksi paneelit on koottu huolella: periaatteena on, että puolet paneelien jäsenistä olisi uusia, ja myös eri tutkijanuravaiheiden ja sukupuolten edustukseen on kiinnitetty huomiota.

Tässä tilanteessa on syytä pysähtyä hetkeksi pohtimaan tiedejulkaisemiseen liittyviä luokitteluja ja niiden reunaehtoja. Vallitsevien tiedepoliittisten tavoitteiden mukaisesti tutkijat pyrkivät nykyisin julkaisemaan englanninkielisissä arvostetuissa – ja mikäli mahdollista, JUFO-tasoluokkaan 3 sijoitetuissa – lehdissä. Kohdentunut ja kasautuva artikkelitarjonta on aiheuttanut ylitarjontaa arvostetuimmista lehdissä sekä lisännyt kilpailua eri lehtien välillä. Hieman kärjistäen ilmaistuna englanninkielisestä kärkijulkaisemisesta vastaa viisi maailmanluokan kustantajaa (*“Big Five”*). Näiden yksityisten, avoimesti ja korostetusti voittoa tavoittelevien toimijoiden hallinnassa on valtaosa niistä lehdistä, joissa julkaisemisesta tutkimusyksiköt saavat parhaimman pisteytyksen ja rahallisen hyödyn. Kysymys ei ole pelkästään statuksesta tai meriitistä, vaan todellisesta taloudellisesta hyödystä: JUFO-luokitusta on käytetty yliopistojen tuottamien tieteellisten julkaisujen laatuindikaattorina opetus- ja kulttuuriministeriön yliopistojen rahoitusmallissa vuodesta 2015 alkaen. Tällä hetkellä tieteellisten ja muiden julkaisujen perusteella jaetaan yhteensä 13 prosenttia yliopistojen perusrahoituksesta.

Samanaikaisesti on kuitenkin muistettava, että akateemisen yhteisön toimintatavat pitkälti mahdollistavat kaupallisten kustantamojen liikevoiton ja kannattavuuden. Tutkijat tarjoavat lehdille käsikirjoituksia vastikkeetta; toimittajat työskentelevät monissa tapauksissa oman työnsä ohessa, osana omia meritoitumispolkujaan; vertaisarvioitsijat tekevät pyyteetöntä akateemista talkootyötä julkaisujen laadunvalvojina.

Julkisuudessa onkin esitetty näkökulmia, joiden mukaan tutkijoiden arviointitalkoilla julkisesti rahoitettua tutkimustyötä yksityistetään kaupallisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi yliopistokirjastot ovat viime aikoina arvostelleet poikkeuksellisen kovasanaisesti tieteellisten aikakauslehtien tilausmaksujen huomattavia korotuksia, jotka ovat osaltaan luoneet painetta aineistojen ja hankintojen karsimiseen. Tutkimustiedolla rahastaminen tai tieteen tulosten rajautuminen käytännössä ainoastaan hyvin resursoitujen kirjastojen käyttäjille on täysin kestävä ajatus.

On kuitenkin huomattava, että Suomessa tieteellisten aikakauslehtien julkaisemisesta vastaavat pääsääntöisesti tieteelliset seurat, eivät kaupalliset kustantajat. Arvostettuja tiedelehtiä julkaisevat Suomen kasvatustieteellisen seuran, Westermarck-seuran tai Valtiotieteellisen yhdistyksen kaltaiset perinteiset tiedeseurat, joita ei ohjaa pelkästään kaupallisen julkaisemisen ansaintalogiikka. Seurojen jäsenmaksujen lisäksi moni julkaisu saa valtionavustusta.

Tieteellisten aikakauslehtien julkaisemisen rahoituksen ja seurojen jäsenmaksujen suhde on kompleksinen kysymys, joka kietoutuu yhteen avoimen julkaisemisen problematiikan kanssa. Julkisuudessa on esitetty kannanottoja, joiden mukaan avoin verkkojulkaiseminen romahduttaisi lehtien tilaajamäärät, ja samassa yhteydessä tyypillisesti korostetaan paperisen lehden merkitystä yhteydenpidossa seuran jäsenistöön. Argumentaatioon sisältyy mielestäni ongelmia. Lähtökohdana on kuviteltu tilaaja, joka ei taivu maksamaan seuran jäsenmaksua ilman paperilehden tarjoamaa yksinoikeutta päästä journalin sisältöihin. On kuitenkin mahdollista ajatella, että syyt tieteelliseen seuraan kuulumiselle ovat moninaisempia – vaikkapa seuran toiminnan kannattaminen tai alennetut osallistumismaksut seuran järjestämiin konferensseihin. Myöskään digitaalisten aineistojen käytettävyyttä tai levikkiä ei nähdäkseni auta vähätellä.

Yksittäisten lehtien lisäksi myös ympäröivä yhteiskunta on mahdollista nähdä tutkimuksen julkaisufoorumina. Kasvatuksen ja koulutuksen tutkijoille julkisuus ja aktiivinen osallisuus yhteiskunnallisessa keskustelussa ovat luontevia tutkimuksellisia lähtökohtia. Tutkimustulosten popularisointi on todennäköisesti laajimmin käytetty keino toteuttaa yliopistojen kolmatta tehtävää eli yhteiskunnallista vuorovaikutusta. Tästä huolimatta erilaiset yleistajuiset kommentaarit, raportit ja selvitykset sijoitetaan tasoluokkaan 0 eli pahnanpohjimmaisiksi JUFO-luokituksessa – riippumatta esimerkiksi niiden yhteiskunnallisesta merkittävydestä tai hyödynnettävyydestä päätöksenteossa.

Onkin mahdollista kyynisesti tulkita, että tutkijoiden ei ole syytä käyttää rajallista aikaansa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen "varsinaisen", "tuottavan" tutkimustoiminnan kustannuksella. Nykyisessä yliopistojen rahoitusmallissa JUFO-tasoluokkaan 3 kuuluva kansainvälinen julkaisu saa yliopiston perusrahoituksessa kertoimen 4. Sen sijaan vertaisarvioimaton tieteellinen kontribuutio, esimerkiksi yhteiskunnallisesti osallistuva tai poliittista päätöksentekoa tukeva raportti, saa kertoimen 0,1. Kärjistetyksi ilmaistuna tarvitaan 40 yhteiskunnallista puheenvuoroa vastaamaan yhtä korkeimman luokituksen saanutta artikkelia. Onkin ilmeistä, että yliopiston kolmannen tehtävän ja tieteellisten julkaisujen luokittelun välillä on nykyisessä muodossaan jonkinlainen ristiriita.

Julkaisuluokitukseen sisältyy nykyisessä muodossaan myös hyvin konkreettinen kielipoliittinen ulottuvuus. Pelkästään korkeimman tason kansainväliseen julkaisemiseen kannustava tiedepoliittikka tarkoittaa käytännössä julkaisemista nykyisellä *lingua francalla*, englanniksi. Vaikka julkaisuluokituksella tai yliopistojen rahoitusmallilla ei ole luonnollisestikaan tavoiteltu suoria kielipoliittisia vaikutuksia, on julkisuudessa esitetty lukuisia suomen kielen asemasta ja tulevaisuudesta akateemisissa yhteyksissä huolestuneita kannanottoja. Tämä kielipoliittinen aspekti on ilmeinen ennakoimaton sivuvaikutus (*unanticipated consequence*), jonka uudet arviointipaneelit joutuvat huomioimaan pohtiessaan julkaisuluokitukseen liittyviä epäkohtia.

Niin ikään JUFO-luokituksen viralliset ja epäviralliset ohjausvaikutukset kaipaavat huomiota. On syytä muistaa, että luokituksen perimmäisenä tehtävänä on välittää tietoa tieteellisten julkaisukanavien vaikuttavuudesta ja arvostuksesta tiedeyhteisössä. TSV:n internetsivujen mukaan julkaisukanavan saama tasoluokka kuvastaakin ilmestyneiden artikkelien keskimääräistä tasoa, joten sitä on mielekäästä käyttää ainoastaan suurten julkaisumäärien arviointiin. Luokitus ei lähtökohtaisesti sovellu yksittäisen tutkijan ansioiden arviointiin, eikä se voi korvata tieteenalan asiantuntijoiden suorittamaa arviointia esimerkiksi virantäytöissä.

Tästä huolimatta julkisessa keskustelussa on esitetty havaintoja, joiden mukaan makrotasolle tarkoitettua julkaisuluokitusta sovelletaan mikrotasolla vähintäänkin epävirallisesti vaikuttavissa mielikuvissa ja retoriikassa, mutta luultavasti myös konkreettisesti ja virallisesti. Esimerkit useista yliopistoista kertovat, miten yliopistoissa on tehty laskelmia eritasoisten julkaisujen rahoitussellisesta hyödystä eli niiden euromääräisestä arvosta yliopistojen rahoitusmallissa ja taloudenpidossa. Tilanteessa, jossa yliopistojen ylin johto, yksiköiden johtajat sekä alemmat esimiehet voivat suoraan yhdistää julkaisutyypit niiden euromääräiseen arvoon, on naiivia olettaa, ettei tämä vaikuttaisi esimerkiksi henkilöstön työssä suoriutumisen arviointeihin ja työsuunnitelmiin.

Tähän ennakoimattomaan sivuvaikutukseen on Julkaisufoorumin tai ministeriön hankala puuttua, koska mahdolliset, luonteeltaan periaatteelliset väärinkäytökset tapahtuvat yliopistoissa, tiedekunnissa ja laitoksissa. On kuitenkin syytä pohtia toimenpiteitä, joiden avulla edesautetaan avointa keskustelua ja pohjustetaan yleisesti hyväksyttävissä olevia linjauksia tieteellisten julkaisujen luokittelujen käyttötavoista ja -tarkoituksista.

Tämän pääkirjoituksen myötä aloitan toisen vuoteni Kasvatuksen päätoimittajana. Haluan kiittää kaikkia kirjoittajia ja nimettömiä arvioitsijoita kontribuutiostanne suomenkielisen tiedejulkaisemisen hyväksi kuluneena vuotena. Lukijoita kiitän mielenkiinnosta kasvatuksen ja koulutuksen tutkimukseen sekä saamastani kannustavasta palautteesta.

Janne Varjo